

מבשר טוב

ס"ג פרשת ויגש – שבת אחר חנוכה

תשפ"ב לפ"ק

פה עיה"ק ירושלים ת"ו

הארץ החשכות שבשכל האדם

א

שבת אחר חנוכה מקיימת ומחדירה בלב ישראל את הארץ קדושת החנוכה – ומכוח החנוכה מחזיקים ישראל מעמד בגלות

איתא בספרים הקדושים, שהשבת שלאחר יום טוב קשורה עדיין ונשפעת בקדושת החג, כמ"ש "שבת נאך [אחר] שבועות – נאך [עוד] שבועות". ובעמדנו עתה בשבת שלאחר החנוכה, יש בה גם כן בהך שבתא קדישא מהשפעת אור החנוכה.

ובחג החנוכה שייך יותר דין זה, על פי הידוע מספרי קודש שקיומם של ישראל בגלות היא מכוח חנוכה ופורים, הגם שישנם מועדים וימים טובים דאורייתא כדוגמת שלושת הרגלים וכיוצא, מכל מקום כלפי חיזוק קיומם של ישראל בחשכת מר הגלות יותר משפיעים לנו ימים טובים אלו להתקיים ולהחזיק מעמד בתוקף הגלות.

ובחנוכה על ידי עבודת מיעוט החשמונאים והתגברותם כנגד מלכות הרשעה, עשו והמציאו בזה האפשרות לדורות שכל יהודי יוכל לקיים התורה ומצוות למרות כל קשיי הגלות ומלכות הרישעה. ובזמנים שאין היהודי כל כך בחוזק ותוקפו בגוף ונפש, יתחזק מכוח עבודה הנצחית של החשמונאים, שהכינו לקיום ישראל ברוחניות בגלות.

ואילו חג הפורים נותן עצם הקיום של ישראל בפרטות, שאילולי חג הפורים היה כיליון בגלות לשונאי ישראל רח"ל, כמו שראינו בשואה, הנובע משנאתו של עשיו שנכנסה בהמן וכן בהיטלר ובשכיוצא בהם, וכוחו של חג הפורים מצילנו מידם, ואין כאן המקום להאריך בזה.

ונמצא אם כן שיותר נמשכת השפעת חג החנוכה להאיר לב ישראל לכל ימות השנה משאר מועדים וזמני קודש, וברכת השבת יש בה תמיד קיום וביסוס כל הנעשה ונשפע כל השבוע, ומחזק בתוכנו הארץ שפע ימי החנוכה שעברו עלינו לטובה, לקיים בלב ונפש ישראל מכוחו של חנוכה לכל ימות השנה.

וכמו שביארתי, החנוכה נותן לישראל עצם אפשרות קיום הרוחני בתורה ומצוות אל כל ימות השנה, וצריך לקדושת השבת לקיים זאת בישראל ולבססה בהם איתן. משום דקיימא לן (קהלת ז, יד) "זה לעומת זה עשה אלקים", וכהתגברות הקדושה מתגבר לעומתה כוח קליפת חכמה יוונית, שכל עיקרם לבטל את ישראל מקיום התורה והמצוה, כמו שגזרו עליהם (ב"ר ב, ד) "כתבו על קרן השור שאין לכם חלק באלהי ישראל", והשפעתם קיימת ברוחניות בכל הגליות למנוע קיום הרוחני של ישראל. מה שאין כן הפורים שכמבואר נותן עצם קיום שארית הפליטה בכל המצבים שבעולם.

ובטעמא דמילתא שימי החנוכה והפורים מקיימים את ישראל בגלות יותר מן המועדים והרגלים שמדאורייתא, נראה דהיינו מחמת היות חגים הללו חודרים ויורדים אל תוך ימי החול, שאין בהם איסור מלאכה, ייצא אדם לפועלו ולעבודתו בימי החנוכה לסחור בסחורתו כשאר ימות השנה, ואף אין מתלבשים בחנוכה בבגדי השבת כשאר ימים טובים. ובכך נמצאה קדושת החנוכה נוקבת ונתפסת בתוככי החולין, למטה מעשרה טפחים, לקדש ולהאיר אל תוך חשכת ימי החולין עצמם.

ובהיות שישראל נמצאים הרבה פעמים בגלות במצבים של 'למטה מעשרה' לדאבון לב, משום שלא ירדה שכינה אליהם. וכעין שהגדיר זקני זצוקללה"ה בתולדות אדם מצבם של ישראל בימי היוונים "בתכלית השפלות", הרי כמו כן ישנם מצבים שכאלה בעקבתא דמשיחא ובגלות המר. ולכן מוכרחים אנו לכוח שפעת חג החנוכה שעבר עלינו לטובה, להמשיך לחיותנו ולנסוך בנו את קיומנו הרוחני במעלות תורה ויראה אף בימים הנמוכים ימי החולין של כל השנה.

ובהיות החנוכה מוגדר כימים טובים שבתוך החול תימשך ביותר השפעתו לימות החולין של כל השנה יותר מבשאר מועדים, שבהם מופרש האדם מן החולין של כל השנה, בהתעלות קידוש הזמנים באיסור מלאכה וחגיגת הרגל, ומנתק עצמו משפל ימות החול לדרגה אחרייתא ומצב שונה, ולכן קשה יותר לחבר ולהמשיך השפעתם אל תוככי החולין שבימות החול. מה שאין כן החנוכה והפורים המותרים בכל מלאכה ונחגגים בתוך החולין, מתקשרים יותר בנקל עם כל ימות השנה, להאיר לאיש ישראל את דרכו בתוך חשכת הגלות.

והרי הם במעין קדושת הימים שיהיו לעתיד בימות המשיח, כאשר כל ימי החול הפשוטים יהיו כמו ימים טובים ומועדים כנודע, שכמו כן מתנוצצים בחנוכה ופורים מעין אותה קדושה שלעתיד לבוא, לקדש ולהתקדש בתוך החולין, כדי שימשכו ישראל לעצמם מכוחו של החנוכה שעבר עלינו לטובה, להאיר את ליבם בתוך החולין הנמוכים שלאחר החנוכה.

ועל כך באה שבתא קדישא הדין, שבת שלאחר החנוכה, לקיים אותה השפעה הנמשכת מן החג אל כל השנה, לא תתפרש מינן ואל נפרוש ממך, להיות לנו קיום איתן בגוף ובנפש מכוחו של חנוכה.

וכמו בענין נתינת תורה הק' לישראל תקנו נוסח ברכת התורה בלשון "נותן התורה" בלשון הווה, ולא 'נתן' בלשון עבר, משום שהקב"ה נותן לנו התורה מחדש בכל עת ובכל זמן לפי איכות ומהות אותו הזמן, ומחדש בה בטובו חידושים חדשים הנצרכים לעומת הזמן המשתנה בעולם תמיד, כדי להתאים את נתינתה למקבלים אותה, שיוכל המקבל לפי עניינו והזמן שעומד בו להתאים אליו אותה תורה. – כן הדברים אמורים בענין המועדות המקיימים את ישראל, וחג החנוכה דידן, שמחדשים בכל שנה ושנה חנוכה מחדש, כדי להאיר לטובת אותה עת וזמן שהשתנה בזו השנה, ולפי צרכיהם של ישראל הנזקקים לאור החנוכה.

והקיום של כל זו ההשפעה המיוחדת של שנה זו בפרטות לפי עניינה, אף הוא מכוח שבת קדישא הדין, שבת שלאחר חנוכה, המקיימת בתוכנו להעמיד ולבסס בנו את זו ההשפעה הנצרכת לזו השנה, כמו שנתבאר על פי דברי אור החיים הק' שהשבת נוסך חיות וקיום לששת ימים.

ועתה עלינו לבאר מהות זו ההשפעה שאנו צריכים להמשיך מחג החנוכה, כיצד ואיך תחדיר בנו זו השבת את קדושת ימי החנוכה, מה היא איכות שורש השפעתם המופלאה, ובמה יאיר לנו אור הגנוז שהתנוצץ בימי החנוכה אל חשכת מר הגלות.

וכן יש לקשר קישור זו ההשפעה לפרשא דידן, פרשת ויגש, שהסדרה של פרשת השבוע קשורה תמיד למהות השפעת השבת ואיכות קדושתה, ובמה אפוא מתקשרת פרשה זו עם הארת חג החנוכה.

ב

יישוב הכרת האחים את יוסף בתורת "טביעות עינא דקלא" – ומ"ט לא מהני ביה מעיקרא דין זה זה 'והם לא הכירוהו'

ונראה בהקדם מאמר הכתוב בפרשתנו (מה, יב) "והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין, כי פי המדבר אליכם". ונלאו כל המפרשים בפירוש מקרא זה, הלא פשוט שבדבר עמהם רואות עיניהם שפיו מדבר אליהם, ומה סימן התכוון יוסף להוכיח לאחיו את אמיתת התגלותו שהוא אכן יוסף אחיהם מכך שפיו הוא המדבר אליהם. ורש"י פירש לפי דרכו שדיבר עמהם בלשון הקודש, ועוד דרכים ופירושים רבים נאמרו בזה, ודברי תורה כפטיש יפוצץ סלע.

ואפשר עוד ביישוב כוונת 'כי פי המדבר אליכם', שמדבר אני עמכם בקולי שלי, וכך תוכלו להכירני כאשר תזהו אותי על פי קולי.

כאשר ידוע שיש לכל איש קול שונה מחבירו, וקולו של אדם מכוון לפי מה שהוא דייקא, ואין קולו של זה שווה לקולו של זה, שכשם שפרצופיהם ודעותיהם שונות כך קולותיהם משתנות בכל איש ואיש, שהקול יוצא ועולה מן

הנשמה, קלא פנימאה, הנשמע מתוכו של אדם לפי מה שהוא בייחודיותו, ולכן ניתן לזהות ולהכיר כל אדם על פי הקול השייך לו.

וסוגיא ערוכה היא בפרק גיד הנשה (חולין צו.): "היאך סומא מותר באשתו, ובני אדם איך מותרין בנשותיהן בלילה, אלא בטביעות עינא דקלא" ע"ש. וכן קיימא לן מהאי טעמא בפרק המביא בתרא (גיטין כג.) שהסומא כשר בשליחות הגט מאיש לאשתו, דשפיר יודע הוא ממי נטלו ולמי נתנו על פי "טביעות עינא דקלא". ורק נפסל להביא הגט ממדינת הים לפי שצריך לומר 'בפני נכתב ובפני נחתם', ונשום שלא מצי למימר נפסל, עיין שם.

והנה אחר הקדמת האי הלכתא צריך עיון במאמר הכתוב בפרשת מקץ (מב, ח) "ויכר יוסף את אחיו והם לא הכירוהו", ופירש רש"י ז"ל, על פי סוגיא דגמרא (ב"מ טל: כתובות כז:): "ויכר יוסף וגו' – לפי שהניחם חתומי זקן. והם לא הכירוהו – שיצא מאצלם בלא חתימת זקן, ועכשיו מצאוהו בחתימת זקן" ע"כ. וקשה, מה נפקותא היא כל אותה חתימת הזקן, תיפוק ליה משום טביעות עינא דקלא, ואם מהני להתיר אשת איש לבעלה ובשילוח בגט בוודאי מהני נמי להכיר את יוסף מדין טביעות עינא דקלא, ומאי טעמא הם לא הכירוהו, וצריך עיון.

ונראה יישוב קושיא זו בתרתי, ראשית נראה פשוט בתורת טביעות עינא דקלא, שהוא מועיל כשמחפש אחר האדם ויודע בו שהוא נמצא ורק צריך לזהות אותו במקום שמבקש אחריו, שבזה סמכין אטביעות עינא דקלא, וכדוגמת היתר הסומא באשתו והתירא דבני אדם בנשותיהן בלילה, שידוע האיש מעיקרא כשצריך לאשתו שצריכה להימצא אצלו ורק נצרכה להכירא שלא יטעה בה ותתחלף לו באחריתא, ובזה מהני דין טביעות עינא דקלא, משום שקדמה לה עצם הידיעה שיש כאן את אשתו ורק צריך להכירא.

מה שאין כן בגוונא שחסרה עצם הידיעה בהימצאות האיש המבוקש, שנראה בכהאי גוונא דלא מהני לן דין טביעות עינא דקלא ולא מידי.

ובזה ניחא באחי יוסף, שאחר שמכרוהו לעבד היה פשוט אצלם שהוא עומד בשפלותו ובעבדותו, וכשנכנסו דרך עשרת השערים שבמצרים לבקש ולחפש אחר יוסף חיפשוהו בין העבדים בשווקים וברחובות, שהיה מוחלט בדעתם שצריך להימצא בין ההדיוטות. ובוודאי לא היה בליבם שום צד בהיכנסם בשערי ארמון המלוכה ששם יוכל יוסף להימצא, וכל שכן שלפי המוחלט בדעתם לא היתה שום היתכנות שזה המשנה למלך היושב על כיסא המלכות הוא יוסף בעצמו. ובכל כהאי גוונא נראה פשוט דלא מהני טביעות עינא דקלא, שזה מועיל אחר הנחת הידיעה שצריך האיש להימצא בקרבת המקום, ורק צריך להכירו ולזהותו. אבל אם מוחלט בדעתו בבירור שלא שייך שיימצא האיש המבוקש, הרי הוא יוצא מדעתו לגמרי באותו מקום, ואין עולה בדעתו לבקש ולחפש אחריו באותו מקום, ובזה לא תועיל גם טביעות עינא דקלא, ואף אם ישמע אותו קול מדבר אליו לא יעורר אותו להכירו על פיו, כל שאינו מבקש ומחפש אחריו כלל.

ותו נראה בזה, על פי מה שראיתי בספרים, שהאדם עושה את עצמו על פי דיבורי פיו. לפי שאין דיבורי פיו האדם כדבר חיצוני, היוצא מן השפה ולחוץ, אלא יש בו השפעה על נפש האדם פנימה, והאדם נפעל על פי דיבורו ואמרי פיו, ועל פי צורת דיבורו ואופייה. וכענין שנפסק ברמב"ם פ"ה מהלכות דעות (הל' ז) שהתלמיד חכם נבדל וניכר בעצם צורת דיבורו עיין שם בפרוטרוט, לפי שהדיבור עושה את האדם, וכפי מה שמדבר ואיכות צורת דיבורו כן נעשה האדם עצמו באותה עת שמדבר בצורה זו.

על דרך משל, אם מדבר בכעס ובחמה שפוכה, אין כאן רק דיבורים ואמירות של כעס בלבד, אלא כל האדם כולו נהפך ונפעל על פי כעסו, שיכול לאבד צורת אדם מתוך כעסו, ואין זה אותו האיש הניכר במנוחתו לפי מה שהוא אדם, כי מתוך כעסו ייפך בעצמו ויצא מכלל אדם. [ונרמז בלשון הרמב"ם שם בסדר טכסיס דיבורו של תלמיד חכם: "לא יהא צועק וצווח בשעת דבורו כבהמות וחיות", כי בצעקות וצווחות הרי זה נמשל כבהמות נדמה].

ואשר לפי זה יש ליישב טעם 'והם לא הכירוהו', ולא מהני ביה באותה עת טביעות עינא דקלא, מחמת ששינה יוסף כלפי אחיו בהסתרתו מהם עצם צורת דיבורו עמהם, וכאשר התנכר אליהם לדבר אתם קשות, ויתן אותם כמרגלים בתואנות והאשמות שהתכעס להקפיד כנגדם. הרי בהאמור נמצא שצורת הדיבור ואיכותה יכולה לשנות עצמו של אדם באותה עת כפי ענין וצורת דיבורו, ושפיר אינו אותו יוסף שהכירוהו בטביעות עינא דקלא בבית אביו, שם לא דיבר עמהם מעולם באותה צורה.

ולפיכך מתוך שהתנכר אליהם לדבר אתם קשות נפעל הדבר בנפשו להשתנות לבלתי הכר, וגם על פי טביעות עינא דקלא לא הכירוהו כי השתנה קולו במעט על פי שנשתנה הוא עצמו מכוח אותם דיבורים קשים ובוטים שלא היה שייך להכיר בדיבורים שכאלו שזהו יוסף אחיהם, רק חשבו אותו לאיש אחר, כאשר כה דיבר אליהם האיש.

לא כן עתה משנתגלה אליהם, ושוב חזר לדבר עמהם בשפתו הטבעית והנכונה של יוסף הצדיק, אחר שדיבר עמהם בדברי פיוסים וריצוי (מה, ה-ח): "אל תעצבו ואל יחר בעיניכם, כי למחיה שלחני אלקים לפניכם וגו'. וישלחני אלקים לפניכם, לשום לכם שארית בארץ, ולהחיות לכם לפליטה גדולה, ועתה לא אתם שלחתם אתי הנה כי האלקים וגו'". וכדפירש רש"י ז"ל (שם ד ד"ה גשו נא אלי): "קרא להם בלשון רכה ותחנונים" ע"ש. – הרי ממילא הדרא ביה הכירא דטביעות עינא דקלא, לפי שחזר דיבורו כפי טבעו ומהותו, אחר שנתגלה ונשבר הסתירו ולא נצרך להשתנות אליהם על פי דיבורו.

ובזה יתיישב פירוש הפסוק, "והנה עיניכם הרואות כי פי המדבר אליכם", כלומר שעתה יכולים אתם שפיר לסמוך על טביעות עינא דקלא, ולהכיר על פי הדיבורים הללו שאני מדבר עמכם בלשון רכה ותחנונים 'כי פי המדבר אליכם', שאלו הם אכן דיבורי פי כפי שדיברתי תמיד, כי פי המדבר אליכם, כצורתו ומהותו של יוסף, ותוכלו להכיר על פי צורת הדיבור 'כי פי המדבר אליכם'. – ואכן הועיל יוסף על פי אלו הדיבורים שניחם אותם ודיבר על ליבם, שחזרו להכירו, כנאמר אחר כך (פסוק טו): "ואחרי כן דברו אחיו אתו".

ג

יסוד המגיד הק' ממעזריטש בסדר 'אור וחושך' שבשכל האדם – ועצתו אמונה של תלמידו הרה"ק מבארדיטשוב לזיכון השכל בדיבורי הצדיק

אמנם בספה"ק קדושת לוי פרשא דידן מיישב הרה"ק מברדיטשוב זי"ע כוונת הכתוב דנן 'עיניכם רואות כי פי המדבר אליכם' בענין אחר, ונבוא להרחיב מעט את הדיבור ביסודות דברי קדשו.

וזלה"ק: "והנה עיניכם רואות ועיני אחי בנימין כי פי המדבר אליכם. דהנה מורי ורבי הצדיק, מורינו דוב בער אמר, שכמו שיש אור וחושך בעולם, כך יש בשכל האדם אור וחושך, עד כאן דבריו".

"אך כששומעים דבורים יוצא מפי צדיק, נזדכך השכל ויאירו עינים. וזהו 'כי עיניכם הרואות ועיני אחי בנימין', שענייכם מאירות ונזדכך השכל שלכם, מחמת 'כי פי המדבר אליכם', שמדיבורו של הצדיק נזדכך השכל השומעים דבריו" עכלה"ט.

והיינו, שמקדים היסוד ששמע מפי קדשו של רבו המגיד הגדול הרבי ר' בער ממעזריטש זצוקללה"ה, שכשם שיש בעולם אור וחושך כך יתכן בשכל האדם ובמוחו שיהיה אור וחושך. כלומר שהחושך אינו רק בהעדר אור השמש או בכיבוי מתג האור שבחוץ, אלא יש חושך המחשיך בשכלו של אדם, וכן אור המאיר בדעתו ובראשו פנימה. מבחוץ יכולים לשמש בעולם האור או החושך, אבל במוחו ובשכלו יתכן מצב הפוך לגמרי, שאם נחשך שכלו אינו מבין ואינו יודע הרי הוא מתהלך בחושך פנימי, וכד"א בפסוקי התוכחה (דברים כח, כט) "והיית ממשש בצהרים, כאשר ימשש העיוור באפלה".

ומלמדנו הקדושת לוי מפי רבו המגיד הגדול, שכך הוא הסדר בשכל האדם, שיש מצבים וזמנים של אור כשהדעת מאיר ומבין והכל בהיר ונהיר בשכלו, וישנם מצבים הפוכים של חשכות הדעת וסתירת השכל. שכשם שבסדרי עולם יש זמני אור וזמני חושך, גולל אור מפני חושך וחושך מפני אור, כן הוא בשכל והמוח כי "החיות רצוא ושוב" (יחזקאל א, יד), ולא כל העתים שווים. – כן ייסד לנו רבינו המגיד זי"ע.

ועל כך נותן בפנינו התלמיד מרן הרה"ק רבי לוי יצחק מברדיטשוב זצוקללה"ה העצה בדבר, כיצד להתגבר ולסלק זה החושך שבתוך השכל והמוח פנימה, על ידי "ששומעים דיבורים יוצאים מפי הצדיק". וכדפרש טעמא, שהדיבורים היוצאים מפי הצדיק מזככים את השכל ומאירים את העיניים, כי מטבעו של זך לזכך, והדיבורים היוצאים מפי הצדיק זכים ומזוככים, וממילא כששומע אלו הדיבורים ומכניסם בראשו, ומחדירם לשכלו ומוחו פנימה, הרי הם מנקים הזוהמה שבראש ומזככים ומטהרים את השכל, להוקיע מתוכו הערבוּבֵיא שהתערב בו מן הרע, ומגרשים את החשכות המעיבה בשכלו, וממילא נמצאה הדעת מאירה באור בהיר ונהיר, והעיניים מאירות מזריחת זה האור שהזריחו דיבורי הצדיק בשכלו.

ובזה מיישב הקדושת לוי לפי דרכו, הסימן וההוכחה שנתן יוסף לאחיו באמיתת התגלותו אליהם, שהרי 'עיניכם הרואות' ונעשה לכם עתה אור בעיני השכל והדעת, תחת מה שהיתה החשכות והמבוכה בדעתכם כשהיה הכל חשוך בעדכם, והשתא התהפך השכל ועיניכם מאירות ובהירות. ומתוך כך תדעו נאמנה 'כי פי המדבר אליכם', כי רק מכוח דיבורי הצדיק יכולה להתהוות מהפכה שכזו בדעת ובשכל, ומתוך הדיבורים שדיבר יוסף הצדיק עמהם הזדכך שכלם ומוחם, והאירו עיניהם בהארת הדעת.

גזירת גלות יון "החשיכה עיניהם ולבם של ישראל" בהתגברות תקיפת חושך עבה כפול ומכופל המתעצם כנגד כל ניסיון להאיר ולהזריח

והנה נראה ביסוד דברי המגיד, שהדברים אמורים מצד סדרי שכלו ודעתו של אדם, שכך מנהגו של עולם וטבעי המוח, כי לא לעולם ישכון אור, ולית נהורא אלא מגו חשוכא, כמו סדרי טבעו של עולם באור ובחושך, ומן העדר האור וההתחשכות יבוא אל האורה, והחיות רצוא ושוב.

אך יתכן לפעמים שהחושך מתגבר ומתעצם, לא רק מצד סדרו של שכל שנחשך לפעמים, אלא יש כוח התגברות והתחזקות להגביר החושך בתקיפות יותר, ובהתעצמות זה החושך הרי הוא משתלט בכוחות איתנים לעמעם ולכבות כל זיק של אור, ומונע בכוח את האור שלא יוכל לחדור פנימה, רחמנא ליצלן.

ובזה יקשה יותר להועיל בעדנו עצתו ותרופתו של הקדושת לוי לזכך השכל ולהאיר העיניים בדיבורו עם הצדיק, שכן ישנה התגברות ותקיפות של הטומאה והחיצונים, והרי ניתן הכוח לחושך להחשיך בכוח ובחיוב בתוככי דעתו של אדם. ואין זו החשכות רק בגדר של 'העדר' האור, שלא יודע ולא מבין מעצמו עד שיאירו דיבורי הצדיק את עיניו, אלא יש כאן 'חושך' בחיוב, כוח חשכות המעיב ומחשיך בפועל את כל האורה. והניסיון להאיר ולהזריח האורה בדעתו, להאיר לפניו את דרכו ולהבינו מדע, נתקל בחומה בצורה של חושך איתן שהשתלט בו בתוך מוחו ושכלו, ובמצב זה נמצאה החושך העבה כפול ומכופל, ויקשה ביותר לגרש עביות קשה של חשכות ואפלה כזו.

וזו היא מדרגה הרבה יותר קשה בחושך, שמתעצם להחשיך בתוככי לבו ומוחו של ישראל, ואינו נותן לאור להאיר ולחדור בעדו.

ובזה נבוא אל הביאור בגזירת החשכות שהביאו היוונים בישראל בעת גלות יון, דאמרינן במדרש (ב"ר ב, ד): "וחושך (בראשית א, ב) – זה גלות יון, שהחשיכה עיניהם [ולבם, גירסת דברי בינה] של ישראל בגזירותיהן". דהיינו לא רק בסדר החושך המצוי בשכל האדם, כטבעו של עולם שמתחלף אור לחושך. אלא מגדיר ריש לקיש כאן כוחה וגבורתה של מלכות יון, שקיבלה כוח מיוחד של "חושך", כנאמר בהם במקרא זה שפתרו כלפי גלויות. והתגברה קליפת יון בכוח טומאה מיוחד שניתן לה, להגביר ולהעצים החושך בעביות קשה.

כי בהיות חכמה יוונית שיא החכמות, והקרובה ביותר מכל החכמות אל חכמת התורה, יש בה ובקליפה שלה כוחות איתנים. והיינו המכוון "החשיכה עיניהם ולבם של ישראל", שהחדירו והגבירו כוח חשכות עצום, כפי מה שניתן בידם כוח 'חושך'. ולפיכך נמצא בימי היוונים חשכות פנימית בשכל ישראל, והחשיכה דעתם בחושך כפול ומכופל.

ונראה ביסוד גזירת 'החשיכו עיניהם ולבם של ישראל', שלא תפסה זו החשכות רק באנשים פשוטים והדיוטים, אלא אף הגדולים שבישראל בכלל אותה גזירה, שאף בהם התקיימה מידת הגזירה והחשיכו עיניהם ולבם בחשכות הקשה, שאין הם יוצאים מן הכלל. ואדרבה קיימא לן (סוכה נב.) "כל הגדול מחבירו יצרו גדול הימנו", ואם כן אף גדולי ישראל בכלל אותו ניסיון שבחשכת גלות יון.

ואף אצל החשמונאים הקדושים שיצאו ונלחמו בעוז ותעצומות כנגד היוונים, ועשו כל שביכולתם לבטל גזירותיהם, מכל מקום מכלל הגלות והגזירה לא נפקי, ובהיות עיקרה של גזירת מלכות יון בחושך שהחשיכה עיניהם ולבם של ישראל, אף החשמונאים בכלל זה שהחשיכו עיניהם ולבם ונסתם מהם כל חזון, אחר שזה המצב היה שולט בכל ישראל בגלות יון, במה שנעשה 'חושך' בליבם ובשכלם של כל ישראל.

ובזה יבואר לפנינו עוצם המכה והגזירה הקשה שניחתה בישראל בגלות יון, עד שחלקים רבים ושלמים בישראל התייוונו ועזבו הדת, כמרים בת בילגה שהמירה את דתה ויצאה להינשא לאחד ממלכי יון (סוכה נו:), וכיוצא בה חלקים רבים ונתחים שלמים מישראל שעזבו הדת והתייוונו כנודע. – שכל זאת באתם מחמת גזירת החושך ששלטה בעולם בימי היוונים, כאשר החשיכו עיניהם ולבם של ישראל מגדול ועד קטן. ותחת שהיו רגילים בדורות גבוהים ונעלים שבבית המקדש שזכו לבחינת "עין רואה", שראו השראת השכינה באור מופלא שהאיר וזרח בלבם.

כדרך שפירש הרה"ק המגיד מקוז'ניץ צוקללה"ה בפירושו לפרקי אבות (פ"ב שלהי מ"א): "דע מה למעלה ממך, עין רואה ואזן שומעת וכו'". שתדע ותבין אותם הדורות שלמעלה ממך, דורות של בית המקדש שזכו לבחינת 'עין רואה',

כשראו הכל באורים ותומים, והשראות השכינה בהתגלות מופלאה בעשרת הנסים שנעשו בתמידות בבית עולמים וכו'.

וכך היו ישראל רגילים באור נערב בהיר זה, שהאירו תדיר עיניהם ולבם של ישראל באור השכל והדעת. ובפרט בני חשמונאי הכהנים הקדושים העומדים לשרת באימה בבית אשר שיכן שמו יתברך שכינתו בתוכו, והיו רגילים תדיר באור גדול שזרח והאיר עיניהם ולבם לחוש ולהבין כל דבר בבהירות והארה נפלאה.

אך עתה בגזירת מלכות יון הרשעה, נעצו טלפיהם במקדש עצמו רח"ל, פרצו בו פרצות לשובור האור הקדושה שבתוכו, ובפרצם חומות מגדלי הכניסו את החושך הנורא שלהם אל תוככי המקדש וקודש הקדשים, לטמאות הכל בקליפה שלהם רחמנא ליצלן. ובכך גירשו השכינה הק' ממשכן ביתה, וממילא נפסק מן הכהנים משרתי השם ומישראל אותו אור נערב של 'עין רואה', ונחשך אור השכינה מעיניהם. ונמצאו ישראל אז במחשכים נוראים של החשכה מכל הצדדים, ובמקום שיאירו באור הקדושה, ואור השכינה שהיה מאיר לנגדם תמיד, ראו עיניהם את האור ההפוך, אור דטומאה, אור הטמא והמזויף שהיו היוונים מנסים להאיר את תרבותם ואת חכמתם ואת טומאתם כדבר יפה וטוב. ומתוך כך החשיכו עיניהם ולבם של ישראל וצר להם ישראל מאוד, כשנסתם כל חזון דקדושה, ודרך רשעים צלחה שייראה תרבות יון וחכמתה כדבר המאיר ונוצץ, וזה גרם בישראל שהיו מתיוונים רבים שהמירו דתם, ולא עמדו כנגד אותה חשכות רוחנית נוראה.

ונמצאת גזירת חושך דגלות יון, שהחשיכה עיניהם ולבם של ישראל, גזירה קשה ונוראה שהפילה בבת אחת רבים וטובים מישראל, שלא יכלו לעמוד כנגד התגברות איתנה וחזקה כזו של חושך כפול ומכופל שניחת עליהם בפתאום, וממילא נפלו אחרנית. ורובם של עם ישראל נחלשו ונפלו בגזירת אותה חשכות נוראה, מלבד קומץ החשמונאים הקדושים שעמדו בגבורה ועוז מופלא כאשר יבוא, וחלקים שלמים שכבר המירו דתם והתיוונו, עד שכמעט כבתה גחלת ישראל באותה גזירה, רחמנא ליצלן.

וכענין שכתב כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה בספה"ק חלקת יהושע ריש פרשת ויחי (פא:א) וזלה"ט: "פירש רש"י ז"ל, כיון שנפטר יעקב אבינו ע"ה נסתמו עיניהם ולבם של ישראל מצרות השעבוד. נ"ל בע"ה על פי דברי הרה"ק מריזין זצלה"ה, 'כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל' (במדבר כג, כג), שהן איש פשוט [המכונה יעקב], והן איש המעלה המכונה בשם ישראל, ישאלו 'מה פעל אל', שלא יבינו להנהגת השי"ת, שיהיה הסתר. וזה נסתמו עיניהם ולבן של ישראל, שמנהיגי העדה מכונים בשם עין ולב, גם הם לא יבינו מאומה, ועיקר אמונה פשוטה וכו" עכלה"ק, עיין שם עוד בדברי קדשו.

ויתרה מזו כתב אא"ז זצוקללה"ה בתולדות אדם (מאמרים לחנוכה), שהיתה גזירת היוונים להכניע הנקודה הפנימית שבשורש נשמת ישראל, שהוא החלק אלקי ממעל הנטוע וזרוע בשורשי נשמתו, מנפחת רוח חיים שהפיח בו הבורא ב"ה כביכול מדיליה נפת, וייסוד 'חלק אלוקי ממעל' המושרש בכל איש מישראל, שורש גבוה מעל גבוה שמור ומשומר מכל משמר בשמירה עילאה, ואת זאת רצו היוונים לעקור.

וזלה"ק: "איתא במדרש (מדפנ"א נ"א פ"א, ע"י מגילה טז): ישראל כשהן יורדין יורדין עד לעפר, וכשהן עולין עולין עד לרקיע עכ"ד. וכתוב (דברים לב, ט) 'כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו', ומהטבע של ישראל אף כשיורדין לעפר, שהמה בתכלית השפלות חלילה, עם כל זה נתעורר הנקודה הפנימית שבישראל לעלות עד לשמים, לעבוד את השם יתברך בתכלית העילוי. והנקודה הפנימית לא בטלה לעולם, כי הוא 'דבר המעמיד', ודבר המעמיד אפילו באלף לא בטיל (יו"ד סי' פז ס"א). וחלילה לקרות שפלות ישראל ירידה, כי היא ירידה צורך עליה, כנאמר (תהלים צז, יא) 'אור זרוע לצדיק', כמו הזרע אשר אם ירקב אז יתחדש כוחה, ותוציא הרבה ממה שנרקב. כמו כן ישראל אף כשהן יורדין חלילה, נתעורר אצלם הנקודה הפנימית ועולין עד לשמים. ואנו רואין, אם איש הישראלי מלא חטאים ועוונות חלילה, כאשר יבוא יום הכיפורים מתעורר עצמו בתשובה גמורה ויש לו עליה גדולה, והוא מחמת הנקודה הפנימית אשר לא בטלה".

"ואז בימי חשמונאים, חשכו עיניהם ולבן של ישראל מצרת השעבוד (ב"ר ב, ד), שהיו אז בתכלית השפלות, ורצו העכו"ם לעקור הנקודה הפנימית מלב ישראל. ולכך שם אומה הרשעה 'יון', לשון 'טיט היון' (תהלים מ, ג - אשר העומד בה הוא שוקע ויורד. מצו"ד), שרצו לשקוע את ישראל בטיט היון חלילה" עכלה"ק.

הרי לפנינו עד היכן מגעת כוח החשכות הנורא שגזירת חושך מלכות יוון, שהגיעו בגזירותיהם אף בנקודה הפנימית החתומה והשמורה בנטירו עילאה, כידוע בסוד ברכת "מגן אברהם", שהיא הנקודה הפנימית הנטועה בכל יהודי מאברהם אבינו, ומוגנת בהגנת חומה בצורה שקשה עד מאוד לחדור בתוכה, ולהגיע הפגם עד נקודה הפנימית ממש

כנודע. אך בזמן גלות יון היתה להם נגיעה בזה, והצליחו במידת מה לזעזע ביסוד קודש שורש בנין ישראל בנקודה הפנימית שלו, ונטמא במידת מה 'חלק אלוקי ממעל' הטהור והמקודש בתוככי מקדש לב ישראל פנימה. ומתוך השתלטות קליפת חושך של 'טיט היון' נפלו ישראל עד דיוטא התחתונה בתחתית השפלות וכמעט שנשקעו ואבדו לגמרי במצולות טיט היוון רח"ל. ואילולי התגברותם העצומה של מלכות בית חשמונאי כמשי"ת, לא היה נשאר שריד ופליט לשונאיהם של ישראל.

ה

בהתגברות גזירת חושך כפול ומכופל כבימי היוונים שחשיכו עיניהם ולבם של ישראל העצה היא באמונה פשוטה ואביזרייהו דמסירות נפש

הן אמנם גברה מלכות בית חשמונאי כנגד החושך של מלכות יון הרשעה ונצחום, ויש לנו לברר כיצד ואיך עלתה בידם להתגבר כנגד אותה חשכות, שהתבאר שאף החשמונאים הקדושים היו בכלל אותה גזירה ואינם יוצאים מגלות הכלל, ואף בהם החשיכו עיניהם ולבם ככל ישראל באותו הדור, וכיצד אם כן נעשה נס לשושנים והתגברו לנצח את היוונים.

אך נראה על פי יסוד מוצק שייסד רבינו אור שבעת הימים הבעל שם טוב הקדוש זי"ע, ונזכר הרבה בספרי תלמידיו ותלמידי תלמידיו, שהעיקר מכל העיקרים הוא האמונה הפשוטה שצריך איש ישראל להאמין בפשיטות בהשם יתברך.

וכן שמעתי מפי כ"ק אאמו"ר זצוקללה"ה רבות פעמים, שהיה מזהיר ומעורר שצריך להחדיר 'אמונה פשוטה' בלב.

וביאור כוונת 'אמונה פשוטה', היא שורש האמונה שמאמין איש ישראל בכל לב, לא מצד השגה והבנה ולא מצד ההכרה שמכיר או מבין ויודע דבר, כי אם למעלה מכל מדע ומכל מושג, אמונת אומן פשוטה ונאמנה, שאינה נסמכת ואינה תלויה בשום השגה וידיעה.

אף שאינו רואה מאומה מהשי"ת, ולפעמים אף רואה חלילה בהיפך וכו', כמשנ"ת שהיה בזמן היוונים חושך נורא שנחשך ונסתר ונסתם הכל, עם כל זאת אמונה הפשוטה שייכת גם במצבים שכאלו, שהיא פשוטה בלא שום תליה בשום דבר וענין.

כדרך מאמרו הנודע של הבעש"ט הק', אחר כל השגות שלי, מניח אני את כל ההשגות והנני פתי ומאמין, 'א'נער בין איך און איך גלויב' כידוע.

וזו האמונה הפשוטה נטועה בלבבנו מעת שעמדו רגלינו ורגלי אבותינו בהר סיני, ונשרשה אמונת (שמות כ, ב) "אנכי ה' אלקיך" בעמקי לבבם ושורש נשמתם. כאשר כבר הכין בהם נקודת אמונה זו אברהם אבינו ע"ה ראש למאמינים.

ובכך נמצאה האמונה פשוטה נטולה כל הבנה וכל ידיעה, רק הנני מאמין כשם שהיה אבי מאמין, וכשם שהיה זקני מאמין, שבוודאי היו חכמים יותר ממני, והדורות שלפנינו הבינו והשיגו הרבה יותר במעלות הידיעה וההשגה, ואם הם אבותינו ורבותינו הקדושים בדורות שלפנינו סמכו והאמינו באמונה הפשוטה בלב שלם, שיש מנהיג לבירה, והכל מונהג ומושגח מפי עליון, והאמינו בכל לב ונפש אמונה פשוטה ותמימה בה' ובתורתו, ולא התעורר בלבבם שום ערעור ומחשבה ח"ו לפגום באותה אמונה. – הרי ממילא נמצא אמונה פשוטה זו ירושה לנו מאבותינו ואבות אבותינו, שלא לבנותה על המחקר ועל הבריור, כמו שהיו עוסקים בדורות קדומים במחקרי האמונות והדעות, ומגיעים אל האמונה מתוך ההשגה והחקירה. אלא דרכו של הבעש"ט הק' וכן ייסד לדורות עולם, שתהא אמונתנו 'אמונה פשוטה' בתכלית, למעלה מכל השגה וכל מחקר והבנה וידיעה, רק אמונה מתוך אמונה בכל לב ונפש.

וכן הביא כ"ק אא"ז זצוקללה"ה בספה"ק דברי בינה פרשת נשא (דף מט.): "כמו שאיתא בשם הבעל שם טוב הקדוש זיע"א, שפעם אחת היה בסכנה עצומה וצרה גדולה, לפי שהיה לו נפילה מכל מדרגותיו, ולא היה ביכולתו לחזק עצמו בשום דבר, ולא היה ביכולת לומר אפילו שום תפלה ובקשה. והיה מתחיל לומר אותיות 'אלפא ביתא', ומיד חיזק עצמו ושב למדרגותיו לרום המעלות" ע"כ.

ונראה ביאור דברי קדשו, שעיקר הכוונה מה שחיזק עצמו באמירת אותיות 'אלפא ביתא', הוא מכוח האמונה הפשוטה. שאחר הנפילת המוחין שהיתה לו בצרתו הגדולה, [כידוע ענין המעשה שהיה בדרכו לארץ ישראל, ואחר שהבטיח באיסטנבול לעקרה בעצם טבעה שיהיה לה בן זכר, יצאה בת קול שנפל מכל מדרגותיו בזה ובבא, מחמת

שנצרך בשביל הבטחתו לשנות סדרי בראשית, ובעמדו בלב ים כמה סערה גדולה והיה בסכנתא נוראה ובנפילת המוחין שלא זכר כלום, רק התחזק מכוח האלף בית, ומובא ענין המעשה באורך בספה"ק שבחי הבעש"ט]. – זאת היה ברור בלבבו בנאמנות ובתוקף שעל אף כל הנפילה הגדולה והסכנה העצומה בצרה הגדולה שתקפתו רח"ל, אין שום מקום לייאוש ח"ו, [ודלא כמו אנשים גדולים אחרים שכשהגיעו למצבים מעין אלו נפלו בייאוש המוחלט ויצאו לתרבות רעה, כדוגמת אחר והדומים לן], לא מיניה ולא מקצתיה, ובאמונה הפשוטה בבורא ברוך הוא שם התרגשה עליו כעת זו הצרה, הרי כך גזרה חכמתו יתברך וכך צריך להיעשות עימו, ועליו לקבל כל זאת בנאמנות.

ולימוד אותיות האלפא ביתא כולו מושתת על אמונה פשוטה, שזו אלף וזו בית, בלא שום ידיעה והבנת טעם בשכל אנוש, כי אם קבלה שקיבלנו מסיני. וכדאיתא במדרש (קהלת רבה ז, ח): "חד פרסי אתא גבי רב, אמר ליה אלפני אוריאי, אמר ליה אמור אל"ף, אמר ליה מאן דיימר דהוא אל"ף ימרון דאינו כן. אמור בי"ת, אמר ליה מאן אמר דהוא בי"ת. גער בו, והוציאו בניזיפה. אזל לגבי שמואל אמר ליה אלפני אוריאי, אמר ליה אמור אל"ף, א"ל מאן דיימר דהוא אל"ף, אמר ליה אמור בי"ת, אמר ליה מאן אמר דהוא בי"ת. אחדיה באודניה, ואמר אודני אודני, אמר ליה שמואל מאן אמר דהוא אודניך, אמר ליה כולי עלמא ידעין דהוא אודני, אמר ליה אוף הכא כולי עלמא ידעין דהוא אל"ף ודהוא בי"ת, מיד נשתתק הפרסי וקביל עלוי" ע"כ.

והיינו, שנתכוון שמואל ללמדו שזו היא קבלה שאנו קיבלנו באמונה פשוטה, וכשם שאין מקום לערער על אוזן זו שהיא אוזן, דכולי עלמא ידעין שהוא אוזנו, ודבר המוסכם ומקובל בידינו פשוט הוא אצלנו בפשיטות, ואין שייך לערער בדבר המוסכם ומקובל, וכמו כן סדר אותיות אלפא ביתא מקובל ופשוט בידינו מאבותינו ורבותינו ואבות אבותינו דכולי עלמא ידעי. וזהו כל יסוד 'אמונה פשוטה' של עם בני ישראל, שמוחזקת היא מאבותינו ואבות אבותינו, ופשיטות זו המקובלת ומוחזקת אין בה שום מקום ערעור ומחשבה, וחזקה ואיתנה היא בלבבנו כיתד אשר לא תמוט, ובאילן תקיף ואיתן זה החזיק הבעש"ט הק' במצבים הקשים והנוראים ביותר בגוף ובנפש, כי האמונה הפשוטה היא היתד החזקה ביותר להחזיק בה בכל עת ובכל מצב.

מה שאין כן 'אמונת ההשגה' המושתתת על פי הבנה והשגה וידיעה ומחקר אין בכוחה לעמוד בפני ניסיונות קשים ורוחות עזות כמו כוח 'אמונה פשוטה' ותמימה שאינה תלויה בשום דבר שבעולם.

וזכרנו בימי בחרותי, שראיתי דברי היעב"ץ הספרדי זצוקל"ה, שהיה מגולי ספרד, והעיד מזמן גזירת השמד והאינקוויזיציה הקשה, שהנשים ופשוטי העם השליכו עצמם לכבשן האש על מזבח האמונה הפשוטה, ואילו הפילוסופים וחכמי המדע ניסו להמציא תואנות משאות שווא ומדוחים, ולא עמדנו בנסיון.

ועתה הראוני שהביא את דבריו בספה"ק בני יששכר מאמרי חודש סיון (מאמר ה אות ב), ומוסיף לגלות שם שמכוח עסק התורה הק' ניתן לזכות למעלת 'אמונה פשוטה'. וזלה"ק: "בפסוק (דברים ד, לה) 'אתה הראת לדעת כי הוי"ה הוא וכו', והנה תיבת 'לדעת' הוא מיותר, כי ידיעה נופל על דבר הנודע מבלי ראייה, רק נודע הדבר על ידי הודעה מאחרים וכיוצא, מה שאין כן כשרואה הדבר הנה נראה לעינים ואין צורך להודעה, והוה ליה למימר אתה הראת כי ה' וכו'".

"אך תשכיל ותדע, דמי שעמדו רגלי אבותיו על הר סיני ובתורת ה' חפצו, אפילו בפשטי התורה בהיות דאביי ורבא, אין מן הצורך לו לעסוק בחקירות לעמוד על המחקר במציאות המופת באמונת מציאת השם יתברך ויחודו וכל העיקרים, כי על ידי התורה נתאמת הדבר בלב הוגיה מבלי ספק".

"וזהו שכתב החסיד מהר"י יעב"ץ, שענינו ראו בשעת גזירת שמד, אותן החוקרים אשר עמדו על האמונה במחקר המירו כבודם בלא יועיל ביום זעם, ואותן אשר הספיק להם אמונת התורה אפילו הנשים וקלי הדעת קדשו שם הנכבד והנורא. והנה לכאורה מהראוי שיהיה הדבר בהיפך, כי הדבר שהושג על פי השכל הוה כאילו נראה לעין".

"אך הוא כמו שכתבתי כמה פעמים, האמונה הבאה לאדם מצד חקירתו ושכל האדם, יש לו סוף, על כן גם לאמונתו יש סוף כשיכריחנו איזה מכריח וכיוצא. מה שאין כן האמונה מצד האין סוף ב"ה אין להאמונה זו סוף".

"והנה האמונה הזאת באת לנו מירושת אבותינו וממעמד הנכבד, [עיין רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ח ה"א], אשר השם יתברך הסתיר ניצוצי אורה בהתורה הקדושה, היא היא הנאצלת ממנו מאור מעטה לבושו. והנה השכל המתבונן בתורה הנה שם הוא המלך הכבוד, ואפילו בפשטי התורה בהלכותיה שור בור מבעה הבער, הנה שם המלך מסתתר בלבבושיו ויקבע האמונה בלב איש הישראלי כיתד בל תמוט עולם ועד" עכלה"ק.

וביסוד 'אמונה פשוטה' זו נראה שהתגברה מלכות בית חשמונאי כנגד חושך גלות יון, אף שגם בהם בתוככי לבם ושכלם שלט אותו חושך נורא שהחשיכו היוונים גם את עיניהם ולבם של החשמונאים הקדושים כמבואר, ולא מצאו בשכלם ובליבם שום זיק של אור ותקוה שניתן להיתלות בו להאיר עינים ולב. ומצד המדע והמושג נמצאה דעת ולב בית חשמונאי ככל ישראל כולם שנסתם ונחשך כל חזון, אין רואה ואין מבין ואין איתנו יודע עד מה. – אבל החילוק היסודי שבין החשמונאים לכל ישראל הוא ביסוד 'אמונה פשוטה', שבערה כאש להבת שלהבת בליבם של הכהנים הקדושים העומדים בבית ה' לשרת לפניו באמונה שלמה, אמונה הפשוטה בתכלית שאינה תלויה ואינה קשורה כלל למדע והשגה וחכמה שבדעת. ולפיכך לא הפריעה בעד התלקחות והתגברות אותה אמונה כל החשכות ששלטה במוח ובלב, ועל אף שנסתם כל חזון בדעת, אין יודע ואין מכיר כלום, הכל סתום וחתום בשכל ובדעת. – מכל מקום 'אמונה הפשוטה' יוקדת ובווערת מצד עצמה בשורש נשמת איש ישראל, בלא שום קשר ויחס לאור או לחושך שבו, בין באור ובין בחושך עומד איש ישראל על עמדו ויסוד יהדותו באמונה הפשוטה, ללא כחל ושרק, אמונה בשביל אמונה, לפי שכך קבלו ועשו והאמינו אבותינו ואבות אבותינו, כתינוק נער ופתי דלא חלי ולא מרגיש, רק עושה המצווה עליו בלהט אש קודש מתוך אמונה יוקדת בלא שום הבנה והשכל.

ובכוח זה שהציתו החשמונאים אש 'אמונה הפשוטה' בליבם, עלו והתגברו כנגד הגזירה הנוראה של חשכת מלכות יוון שהחשיכה בישראל להשקיעם חלילה בטיט היוון, ובכוח להט האמונה שבלב בית חשמונאי גירשו כל אותה חשכות קשה שהחדירה קליפת יון בלבבות, וכבר לא היתה לה כל שליטה בישראל, שמכיון שהתנערו ישראל והוצתו בתבערת האמונה הפשוטה שהחדירו בהם החשמונאים נתגרש מאליהם כל אותו חושך ולא היתה לו שום השפעה ושליטה, כי בין כך נתונים נתונים הם ישראל לעבודתם לשמים מצד האמונה הפשוטה עצמה, ואין נותנים אל לב ולא איכפת להו אם ישלוט בהם האור או החושך, הכל שווה בפני האמונה הפשוטה, לעשות מה שצריך לעשות ולעבוד מה שצריך לעבוד, להעלות נחת רוח לקונם, ולעבדו בכל לבבכם ובכל נפשכם, ואין לו לחושך שום השפעה בדבר. וממילא מכיון שנתגרש החושך ונעלם חזרה האורה להאיר בלבבות ישראל, ושוב האירו החשמונאים עיניהם ולבם של ישראל, וחזרה אליהם כל אותה דרגה עליונה שבהשגת הדעת הגבוהה של 'עין רואה ואוזן שומעת' שבהתגלות שכינה שבבית המקדש, ובאה הגאולה לבית ישראל.

ולפי זה יתפרש נוסח ההודאה של "רבים ביד מעטים", לא רק מצד היוונים הרבים במלחמותיהם, אלא אף רבים מישראל עצמם, שמחמת שהחשיכו עיניהם ולבם נהו אחר תרבות יון הרשעה. ומצד טבעו של אדם היו צריכים אותם מעטים טהורים וצדיקים להימשך גם הם אחר הרבים, שכן אף בהם שלטה אותה חשכות כמבואר. וכבר ייסד הרמב"ם ז"ל (פ"ו מהל' דעות ה"א) שמצד עצם טבעו של אדם נמשך הוא אחר סביבותיו, וזה"ל: "דרך ברייתו של אדם, להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, נוהג כמנהג אנשי מדינתו וכו'" ע"ש. – ואף על פי כן עשה השי"ת עמהם נסים ונפלאות, שלא נמשכו מעטים אחר הרבים, כי אם בהיפך מסרת 'רבים ביד מעטים', וקומץ בית חשמונאי באמונת אומן פשוטה ושלמה תמימה וטהורה, הצליחו להפיח רוח חיים ולהצית את לפיד האמונה בלב כל ישראל, עד שחזרה האורה להאיר בהתנוצצות אור הגנוז והנערב המוכן בגניזתו לעתיד לבוא, והאיר בניסי פך השמן זית זך וניסים שנעשו בו להאיר ולהזריח האורה בלב כל ישראל, כאשר כבר הארכת בסדר זה בימי החנוכה, עיין שם.

ולהמחשת הדברים המדוברים אביא בפניכם דוגמא בדבר, ממה שהתרחש עמנו בדורנו דור אחרון, בגיטאות הנודעות לשמצה ובגיטו ווארשא הגדול, שאין לתאר ואין לשער גודל הצרה ומצוקה שעמדו שם ישראל קדושים תחת עול הקשה והנורא של הקלגסים, שהתיכו בהם בייסורים ועינויים נוראים והשפלות נוראות יותר מן הכלבים כנודע. ואכן רבים מיוצאי הגיטאות לא עמדו בניסיון האמונה בכורח הגזירות הנוראות, כשתמהו בכל לב ושאלו כיצד שותק הבורא ב"ה ומניח לפרוץ הגזירה הנוראה בהריגות ושחיתות של צדיקים נשגבים ותינוקות שלא טעמו טעם חטא, ומתוך כל אותם קושיות ומבוכות התערערה אמונתם, ועזבו את יהדותם.

וכבר העידו צדיקים בדורם על אלו שעזבו היהדות בגיטאות, שאי אפשר להענישם, ואין להתלונן כנגדם, כי היו הניסיונות שבשואה למעלה מכוח אנוש.

ברם, עם כל אותה חשכות נוראה ואיומה שלא היתה כמוה מימות עולם, ידענו וראינו רבים ושלמים שלא עזבו את יהדותם כלל, גם בתוככי מוראות השואה, ובאף בעת התהלכם כצל אנוש בגיא צלמוות הנורא שבגיטו נשארו נאמנים לה' ולתורתו. לא רק צדיקים נודעים וקדושים שמסרו נפשם על מזבח ה' כל עת ורגע, כשלא הסכימו לוותר על קוצו של יוד, ושמרו במסירות נפש על קלה כבחמורה בתוככי השמד הגדול. אלא אף יהודים פשוטים רבים היו עומדים בתור במסירות נפש לזכות לסכן את נפשם בשביל הנחת תפילין של רגע אחד, וכן כיוצא בזה ידוע ומפורסם כמה היו פשוטי עמך בית ישראל בגיטו מוסרים נפש על קיום התורה והמצוות כפי יכולתם וכפי שקבלו מבית אבא.

וכיצד היתה להם כל זאת, איך עמדו בהתגברות נפלאה כל כך, איזה חיות נסכה בליבם את הכוח המופלא הזה לעמוד במסירות נפש נוראה כזו לקיום התורה והמצוה בחשכות הנוראה. – אין זאת כי אם כח האמונה הפשוטה שיקדה ובערה בלבבות ישראל, כפי מה שקבלו וינקו מאבותיהם ואימותיהם, שחינכום וגדלום למסור נפשם באמונה הפשוטה והתמימה, אמונה שאינה תלויה בשום דבר, לא במה שרואים ולא במה שמבינים, וגם כשראו הכל נעשה עמהם בהיפך הגמור, ודרך רשעים צלחה ונראה כמי שהשי"ת נלחם בהם כביכול ברדיפת גזירות קשות ורעות. אין הם נותנים אל לב כלום, רק מחזיקים בתמימות והתלהבות באמונה הפשוטה שקיבלו כנכסי צאן ברזל מירושת אבותם ואינם מניחים אותה בשום אופן.

ואדרבה דווקא אלו שניסו לחזק אמונתם מתוך הבירור והמדע, ולימודי פילוסופיה וכיוצא, לא עמדה להם כל אותה פילוסופיה בעת ניסיון וקושי, ועד מהרה עם התגברות החושך נפלו והתדרדרו לעמקי תהום רבה.

וכענין שכתב הרה"ק מפאסעצנע זצוקללה"ה הי"ד בספרו הנורא "אש קודש", מאמרים שאמר בתוקפה של השואה בתוככי גיא צלמות בחשכה הנוראה שבמרתפי הבונקרים בגטו ווארשא. ושם בפרשת שלח כתב וזלה"ק: "ויהס כלב את העם אל משה, ויאמר: עלה נעלה וירשנו אותה, כי יכול נוכל לה" (במדבר יג, ל). נבין נא, הא המרגלים דברים של טעם ושכל אמרו (שם יג, כח): 'אפס כי עז העם היושב בציון, והערים גדולות מאוד, וגם ילדי הענק ראינו שם'. ולמה לא התווכח כלב עמהם לסתור את שכלם ודברי טעמיהם, רק סתם: 'עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה'."

"אבל כך צריכה להיות אמונת איש הישראלי, לא בלבד בשעה שרואה מבוא ודרך לישועתו, גם על פי שכלו ודרך הטבע – יאמין בד' שיושיעהו ויתחזק. רק גם בשעה שאינו רואה חס וחלילה שום מבוא על פי שכל ודרך הטבע לישועתו, יאמין בד' שיושיעהו, ויתחזק באמונתו ובטחונו".

"ואדרבה, בשעה זו טוב שלא יתעקש למצוא איזה שכל ומבוא על דרך הטבע. כי כיון שעל פי פשוט לא ימצא, אז חס וחלילה תוכל אמונתו על ידי זה להיפגם. ופגם באמונתו ובטחונו בד', יוכל לעצור את ישועתו חס וחלילה".

"רק צריך לאמר: הכל אמת, ש'עז העם היושב בה!' כנים הדברים ש'הערים בצורות גדולות מאד!' – ומכל מקום הנני מאמין בד' שהוא למעלה מהגבול והטבע שיושיענו, 'עלה נעלה וירשנו אותה!' בלא שכל ובלא סברא. – ואמונה ובטחון כזה בד' מקרב את ישועתנו" ע"כ העתקת לשון קדשו אות באות.

ובכן נמצא כוח אור החנוכה המאיר ומצית אש האמונה הפשוטה מאיר וזורח לדורות עולם, אף בכל חשכת הגלויות הקשות הדומה ללילה. ואף כיום בגלותנו אנו שאנו נאנקים תחת עול הגלויות הקשה, כשהחושך ממלא כל הארץ בהתגברות כוחות הטומאה והקליפות בחושך איתן כפול ומכופל. משפיע לנו חג החנוכה את האפשרות להחזיק מעמד בגלות, ושיהיה לנו קיום בתוככי החושך הנורא. וזאת על ידי שנחזק בלבבנו ובנפשנו עוצם האמונה הפשוטה והתמימה, אמונה שיש בה כוחות איתנים ועצומים לגרש כל חשכות, אפילו כשיש גזירת חושך ח"ו, והטומאה מתגברת להחשיך עיניהם ולבם של ישראל, הרי כימים ההם בזמן הזה מכוח אמונה הפשוטה שנטעו החשמונאים וקבעום ימים טובים לדורות עולם, החדירו הכוח בלב ישראל להחזיר את האמונה הפשוטה בלב, ומכוחה לשוב ולהאיר עיניהם ולבם של ישראל, באור יקרות המזריח מתוככי התנוצצות אור הגנוז המתגלה בימים המקודשים הללו.

ותו נראה עצה נוספת טובה ומועילה להתגברות כנגד גזירת תגבורת החשכות הנוראה, מלבד עצת האמונה פשוטה שנתבארה.

שכאשר חש איש ישראל ומרגיש שהחושך מתגבר בו בתוכו, החשיכו עיניהם ולבם, אינו מבין ואינו רואה, והלב סתום בלא שום רצון וחשק להתקרבות רצונו יתברך. והרצון שבלב מניאו מללמוד בתורה או לגשת אל התפילה ואל העבודה, כדרך שאנו שומעים לפעמים מפי אנשים 'אין לי מצב רוח'... או כשחלילה התאוה מתגברת ומתעצמת בלב, לעזוב ולהשליך ח"ו מעצמו עול התורה והמצוה. – הרי הוא העת הנכון לקום כארי ולהתגבר כנגד רצון הלב במסירות נפש, ויעבור עליו מה הוא את מצוותו לא יפר ח"ו, יעבוד עבודתו ויעשה את המוטל עליו לעשות במסירות נפש, ויילחם בעוז כנגד היצר המתסיס רצון הלב כנגד ה' וכנגד התורה ח"ו.

ומידה זו היא מכלל 'אביזרייהו דמסירות נפש', שכשם שמצינו בכמה עבירות דין 'אביזרייהו', כדוגמת אביזרייהו דגילוי עריות שלדעת הרבה פוסקים גם הם בכלל 'יהרג ואל יעבור' כגוף העבירה עצמה. – כן נראה גם כן ששייך דין 'אביזרייהו דמסירות נפש'. שהגם שאין כאן הריגה ומיתה ממש, מכל מקום יש כאן 'אביזרייהו' ממש, ומה לי קטלא כולא מה לי קטלה פלגא, כל שמתגבר האדם כנגד הרצון הטבעי, וממית את נפשו ורצונו במה שמתחשק ובווער

בלבבו לעזוב התורה והמצוה, או לעשות חלילה בהיפך, והרי הוא מתגבר בתוקף נפשו להילחם נגד עצמו ולהמית אותו רצון, הרי הוא בכלל 'אביזרייהו דמסירות נפש', כל אחד לפום דרגא דיליה, וכפי העת והענין, כמבואר.

ולדעתי נראה לחדש בדין אביזרייהו דמסירות נפש, שיש בהם כפרה גם על אותם עבירות שאין עליהם תשובה, כנודע ומפורסם בספרים הקדושים שיש עבירות קשות וחמורות כדוגמת העוון הידוע שתשובתם קשה ביותר, ואין לה מוצא תרופה ותיקון בדרכי התשובה הרגילה. – אך נראה בדין 'אביזרייהו דמסירות נפש' שבכוחם לתקן ולהעלות מזבח כפרה גם בעבירות קשות וחמורות הללו.

והרי זה מעין מ"ש בפ"ק דבבא בתרא (י:): "הרוגי מלכות, אין כל בריה יכולה לעמוד במחיצתן". שמוסר את נפשו על קידוש שמו יתברך אין שום דבר עומד כנגדו, בעוצם כוחה של מסירות נפש. וכמו כן שייך בחינה זו אף בדין 'אביזרייהו דמסירות נפש', כאשר מתעצם ומתגבר כנגד נפשו ורצונו, להתעצם ולהילחם כנגד משיכת רצון לבבו, והרי הוא עומד ומוסר את נפש רצון זה לפני ה' אלקיו, הרי אף באביזרייהו דמסירות נפש אין שום דבר עומד כנגדם, לפי איכותם ומעלתם, והרי הוא שובר ומנתץ כל המחיצות והמסכים המבדילים בינו לבין אביו שבשמים, ואפילו העבירות שאין עליהם כפרה ותשובה באביזרייהו דמסירות נפש יתכפרו בעדו לטובה.

והלום כתב בהנהגות הרה"ק הרבי ר' שמעלקא מניקלשבורג זצוקללה"ה, בספה"ק דברי שמואל (הנהגות, אות נב), וזלה"ק: "בכל פעם שהיצר מסיתו לסיים בענין, לקצר בלימוד, מחמת עייפות או חסרון הבנתו, או מחמת שיחת הילדים. יגער ביצר הרע ויתגבר עליו מאד, ישבור טבעו וילמוד יותר מהרגלו ובכוח עד שייגע, ובזה משבר הקליפות והחיצונים, ומכפרין לו אפילו על כריתות ומיתות בית דין ומיתה בידי שמים. כי הלימוד בתנ"ך משנה וגמרא ופוסקים שהוא בכח ובקול, ובנעימת הקול, בלי שום מחשבה זרה ובנענוע הגוף, מטהר ומצחצח הנשמה ומחדד השכל, ומשבר הקליפות והחיצונים מכל וכל" עכלה"ט.

הרי להדיא שבכוח ההתגברות כנגד משיכת היצר, כשמשבר את טבעו לעשות בכוח ובתוקף כנגד עצמו, הרי בזה "מכפרין לו אפילו על כריתות ומיתות בית דין ומיתה בידי שמים". ובהאמור מבוארים הדברים יפה, משום דהוי ליה בגדר 'אביזרייהו דמסירות נפש', ומכלל תורת הרוגי מלכות, שאין שום דבר עומד כנגדו. ואין המכוון דווקא בעת הלימוד, אלא אף בכל התגברות של מצוה כשמשבר את טבעו ומכניעו את גופו בכוח להכריחו לרצון שמים כמבואר.

ובכוח מידה זו נראה שהתגברה מלכות בית חשמונאי ונצחום לחשכות גזירת טיט היין שגזרה מלכות הרשעה, כאשר "הערו למוות נפשם", ויצאו במסירות נפש למען ה' ולמען ישראל, כשהיתה סכנת שמד נוראה מרחפת על ה' ועל משיחו רח"ל, והוכרחו בני חשמונאי להתאזר בגבורה עצומה להערות נפשם למוות, בלא שום סיכוי קלוש של ניצחון, כי אם על מנת ליהרג על קידוש ה'. – ממילא זכו מכוח אותה מסירות נפש שנעשו עמהם ניסים ונפלאות, כשמנסרו גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים. ובכוח אותם ניסים מופלאים זכו לבטל גזירת חושך שהחשיכו עיניהם ולבם של ישראל, והדליקו נרות בחצרות קדשך להשיב לב ישראל ולהאיר עיניהם ולבם לדורות עולם.

נמצינו למדין בסיכום הדברים, זאת תורת העולם והעצה היעוצה כיצד להתגבר כנגד החושך המחשיך וסותם את השכל, שישנם כמה מדרגות בזו החשכות.

כנגד החשכות הרגיל המצוי בשכל האדם כענין התחלפות העתים של אור וחושך בעולם, פעמים בעליה ופעמים בירידה, וסדר החושך המצוי במוח ובלב. – הרי פרושה לפנינו עצתו אמונה שמגיש לפנינו הרה"ק מבארדיטשוב מפי רבו המגיד, לזכך את השכל בדיבורים היוצאים מפי הצדיק, שכשיכנסו בשכלו ויחדרו בלבבו פנימה, יזככו משם כל חשכות ועביות.

אך בהתגברות גזירת החושך והתעצמות כוח הקליפה בטומאה וחושך איתן הנלחם בתעצמות כנגד הארת האור, אז נצרך להשתמש בשתי העצות הנתונות לפנינו, שהן באמונה הפשוטה והתמימה למעלה מן הדעת ולמעלה מן ההשגה, שאין החושך יכול לה, והרי היא מתגברת מעבר לכל חשכות. והעצה השנית היא בדין 'אביזרייהו דמסירות נפש', שיתן נפשו בכפו להתעצם בעזוז וגבורה כנגד החשכות הממלאות את ליבו ומוחו, ומכוח 'אביזרייהו דמסירות נפש' תישבר חומת החשכות הקשה הסותמת את ליבו ושכלו, הוא יפתח לבנו בתורתו וישם בליבו אהבתו ויראתו.

ועוד ישנה מדרגה קשה וחמורה יותר בחשכות השכל והדעת, לא רק שנסתם ממנו כל חזון בחושך עבה הסותם את השכל הישר, אלא אף מהפך את שכלו לומר למצוה שהיא עבירה, ולעבירה שהיא מצוה. ומכה זו אינה רק החשכת הדעת וסתמת השכל, אלא יש בה הפיכת השכל וכל עקום ומעקוש נהפך למישור. וכד"א (ישעיה ה, כ) "הוי האמרים לרע טוב ולטוב רע, שמים חושך לאור ואור לחושך, שמים מר למתוק ומתוק למר".

ועל מכה קשה זו כך כתב הרבי מלובלין זצוקללה"ה בפרשא דידן, שהעצה לזה היא על ידי 'אמונת צדיקים', שבאמונת הצדיקים שהיא כנראה במדרגה יותר גבוהה ממה ששומע דיבורי הצדיק שהביא הקדו"ל מהמגיד, לפי שהאמונה גבוהה מן ההשגה, וכוחה חזק ונערץ יותר לחדור יותר פנימה, ולשבר על חומת ברזל, ולזכך את השכל גם מרמאות זו.

וזל"ק בספה"ק דברי אמת פרשה זו (ויגש ד"ה ועוד פירשנו בעזרתו ית'): "דהנה כתיב 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר משה כו'. לכאורה תמוה מה לי אם האמינו במשה עבדו, אם ה' האמינו די".

"אך האמת אינו כן, דהנה כל ישראל יש להם יראה מהבורא ב"ה, וזה 'אין לך אדם שאין לו שעה', לשון 'ואל קין ואל מנחתו לא שעה'. [וכן] לשון 'שעה האדם על עושהו' (ישעיה יז, ז)".

"וכן שמעתי מרבי המגיד מראוונא ז"ל, על 'יפה שעה אחת בתשובה ומעשים טובים בעוה"ז מכל חיי העוה"ב".

"אך מי שאינו טוב כראוי, ואינו שלם במידות, רק לה', נראה לו עבירות מצוות ומצוות עבירות, וכדאיתא בספר שערי קדושה, בשביל אהבת [עצמו] נראה לו שכן ראוי, דוק ותשכח".

"על כן מי שמאמין בצדיקים, שהם עבדיו יתברך, וכדכתיב 'אין לך אלא שופט שבימך', 'שאל אביך ויגדך', וכן 'לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך כו'. כי בכל דור יש צדיקים שמיישרים ומתקנים את מידותיהם לה', ומזכים את הרבים ואין חטא בא על ידיהם, יודעים מה האמת, איזה מצוה הוא לה' ואיזה הם עבירות כי אם [בשביל] אהבתו לעשות זאת נראה לו [שהם מצוה]".

"על כן כתבה התורה 'ויאמינו בה' ובמשה עבדו אז ישיר כו", כי השיגו לרוח הקודש כי הלכו בדרך אמת".

"ועל ידי זה פירשנו הפסוק בצפניה שאנו אומרים, 'בעת ההוא אביא אתכם כו' כי אתן אתכם לשם כו', בשובי את שבותיכם לעיניכם'. וזה אינו מובן לשון 'לעיניכם', ודאי שישוב שבותם לעיניהם".

"אך הפירוש הוא בעת ההוא כו' כי אתן אתכם לשם ולתהלה כו', זה יהיה 'בשובי את שבותיכם להצדיקים שבכל דור הנקראים 'עיני העדה', וזה 'לעיניהם'".

"וזה 'ואת יהודה שלח לפניו הבורא [שלח] את היהודים 'אל יוסף' הוא הצדיק, 'להורות' הצדיק את העולם, 'לפניו גושנה' האין ליגש לפניו יתברך" ע"כ העתקת מתק לשון כתב יד קדשו אות באות.

ובעת עמדנו כה בשבתא קדישא שלאחר החנוכה שפתחנו בגודל כוח השפעתה להמשיך את אור החנוכה אל כל ימות השנה, מתבאר היטב בנתיבות דרכנו איכות אותה השפעה, כיצד ובמה עלינו להתחזק ולהתעצם כדי להמשיך את כוח החנוכה, להאיר עיניהם ולבם של ישראל, ובכוח זו השבת ביותר להגביר כוח האורה בלב, לגרש כל החושך, ואף כנגד גזירת החשכות שבגלות המר, הרי נמצאו בידינו כלים טובים ונאמנים לתפוס בהם היטב במלחמת האור כנגד החושך ושבתא קדישא הדין מסייעת בעדנו להאיר אל תוך חשכה, ולהעלות האור הנערב בלב ונפש ישראל.

והיינו הקישור שבפרשתנו בזו השבת, שפותחת בפסוקי (מד, יח) "ויגש אליו יהודה וגו'", הרומז להגשה שניגש איש יהודי כנודע מספרי הקודש. ובכן בצאתנו בשלום מימי החנוכה המקודשים, שנתבאר שפעת הכוח שנוסכים באיש ישראל לכל ימות השנה, רומז לנו הכתוב שמכוח החנוכה יוכל איש ישראל לגשת לכל דבר. "ויגש אליו יהודה", יש לפניו מן המוכן אפשרות וסדר לגשת אל הקודש, להצליח ולהתעלות במסילה העולה בישרות, להאיר את דרכו בעולם, ולצלוח כל קושי שלא יהיה מכוח הארת החנוכה, להאיר לפניו דרכו.

וכמו שלמדנו כוחו וקדושתו של יוסף הצדיק להאיר את עיניהם של ישראל, כדברי הקדושת לוי בפירוש "עיניכם רואות כי פי המדבר אליכם' כמשנ"ת, שבהתגלותו של יוסף הצדיק נעשה אור גדול, נתגרש כל חושך, ובאה הישועה בלב כל ישראל לדורות עולם, להאיר עיניהם ולבם של ישראל.

ויהא רעווא שנזכה מהרה להתגלות אור השכינה הק' בעולם, להחיש הגאולה השלמה שתאיר ותזריח בכל העולם בשלמות, בביאת גואל צדק במהרה בימינו, אמן.

לקבלת הגליון מידי יום רביעי למייל שילחו ל m0732951213@gmail.com